

LINKMENŲ TARMĖS BŪDVARDIS IR ĮVARDIS

J. KARDELYTĖ

Būdvardis

1 §. Giminė, skaičius, linksnis

Tarmėje, kaip ir lk, būdvardžiai yra vyriškosios, moteriškosios ir bevardės giminės, pvz.: *saūsas, sausà, žālas, žalà, margasei, margója* „margasis, margoji“; *saušà duonėla. slidù vargde.nėlui, spruņgnu pa.naitėlui; rù.deni. de-nòs vis truņpa; medùs nàta atvalgnu* „medus labai atvalgu“; *dabař abuolei pi.ga; rupi dūona skāsu.*

Tarmės būdvardžiai, kaip ir lk, turi vienaskaitos ir daugiskaitos formas, pvz.: *tañ daiktì áuga. di.delis šakòtas gražùs mèdi.s* „toje vietoje...“; *aukšti laibi rugėlei vilni.ja.*

Dviskaita vartojama tik su skaitvardžiu *dù* ir įvardžiu *abù* dgs. gal., pvz.: *atveš dù di.delu áukštu vežimù šiēna.* „atvežė...“; *abù sausù ū.žuolu išróve.; abù didžuóšu viedrù i.šmauke.*

Dviskaitos lytimis reikėtų laikyti ir abiejų giminių dgs. naud., taip pat mot. g. dgs. įn., tik šios lytys dviskaitos reikšmės nebeturi, pvz.: *margiēm paukštėlam girāla.i skraidzòte., jauniēm bernėlam žirgelùs dabòte.; ta.kòm simp-lom ruñka.m ši.tas gra.bli's negėras; su ta.kòm akėca.m laūka. neiždraski'si.*

Dviskaitos lytis turi ir įvardžiuotinių būdvardžių mot. g. dgs. naud. ir įn., pvz.: *unksti.vója.m búlba.m jau išóra.m galāli.* „ankstyvosioms bulvėms jau išarėm galelį (žemės)“; *šunđe margója.m paklòte.m ašklòk* „šiandien margosiomis paklodėmis užklok (lovas)“.

Be septynių lk vartojamų linksnių, tarmėje yra gyvas būdvardžių, taip pat ir visų vardažodžių, iliatyvas, pvz.: *aukštañ, aukštoñ, margañ, margoñ, žalañ, žalon, baltañšan, baltoñša.n.*

2 §. Rūšis. Yra paprastieji ir įvardžiuotiniai būdvardžiai, pvz.: *áukštas, aukštà, aukštasei, aukštója.* Apie įvardžiuotinių būdvardžių darybą žr. „Įvardžiuotiniai būdvardžiai“.

3 §. Kamienas. Tarmės būdvardžiai yra tų pačių kamienų, kaip ir lk (atskirų linksnių kamienai tarpusavy kartais yra sumišę, žr. linksniavimą).

Paprastieji būdvardžiai

4 §. *a-*, *ja-* kamienai

Vienaskaita

- V. *báltas, žálas, mólini.s*
K. *bálta., žála., mólina.*
N. *báltui, baltám, žáloi, žalám, mólīñui, mólīña.m*
G. *báltu., žálu., mólini.*
Įn. *báltu, baltūm, baltūom, žalù, žalūm, žalūom, mólīñu*
Vt. *baltām, žalām, mólīñam, mólini.*
II. *baltañ, žalañ, mólinin*

Daugiskaita

- V. *balti, báltu.s, žali, žálu.s, mólinei*
K. *baltù, žalù, mólīñu.*
N. *baltiẽm, žaliẽm, mólīñam*
G. *báltus, žalūs, mólīñus*
Įn. *baltais, žaleis, mólineiis*
Vt. *baltuos(ù), žaluos(ù), mólīñuos(u)*
II. *baltuosna, -san, -snan, žaluosna, -san, -snan, mólīñuosna, -san, -snan*

5 §. Vns. naud. turi dvi galūnes: *-ui* (daiktavardinė) ir *-am* (įvardinė). Abi lytys vartojamos lygia greta, tik jeigu kontekste būdvardis esti vyr. g. daiktavardžio pažyminys, tada dažnesnė daiktavardinė galūnė: *áukštui duñgui, ži.lui vilkui, sánui žmógui*.

6 §. Vns. įn., šalia galūnės *-u* (kaip ir lk), turi ir galūnes *-um, -uom*. Galūnė *-um* yra apibendrinta pagal *u*-kamienius būdvardžius: *gražūm, platūm, sunkūm* (žr. 21 §); *-uom* yra retesnė ir vartojama pagal atitinkamas įvardžiuotinių būdvardžių lytis (žr. 27 §). Tik *ja*-kamieniai būdvardžiai su priesaga *-i.ni.s* (*-ini.s*) turi vieną galūnę *-u* (šių būdvardžių įvardžiuotinių lyčių nėra). Visas tris galūnes turi ir aukštesniojo laipsnio būdvardžiai, pvz.: *baltasñù, baltasñūm, baltasñūom, sanesñù, sanesñūm, sanesñūom, žalesñù, žalesñūm, žalesñūom* (plg. *žma.nėsna aĩdamas, gražesñūm (-ūom) apsvilk; su sanesñūm (-ūom) daiktù vis neprapúlsi* „su senesniu žmogum...“; *tunkesñūm (-ūom) raistù su tokù grózdu neprali.sì* „pro tankesnį raistą su tokiu griozdu (dideliu vežimu) nepralįsi“; *su žalesñūm (-ūom) šienù ne. neprazdék, vistiek sulis*).

7 §. Vns. vt. su priesaga *-i.ni.s* (*-ini.s*) turi ir įvardinę, ir daiktavardinę galūnę (*-(i)am, -i*). Abi lytys vartojamos lygia greta. Visų kamienų lytys vns. vt. yra be galūnės *-e*.

8 §. Vns. il. *a*-kam. turi galūnę *-an* (**-ana*), *ja*-kam. *-in* (**-ina*). Toks iliatyvas su atitinkamais kamiengalių balsiais yra ir visų kitų kamienų.

9 §. Dgs. vard. turi dvi galūnes: *-i* (kaip lk) ir *-u.s* (*u*-kamieno). Abi galūnės vartojamos be jokio prasmės bei vartosenos skirtumo. *ja*-kam. būdvardžiai su priesaga *-i.ni.s* (*-ini.s*) turi tik galūnę *-ei* < **-ja.i* (*medi.nei*).

10 §. Dgs. naud. yra tik be *-s*. Tokią lytį šiame linksnyje turi ir visi kiti būdvardžių kamienai (dar žr. 1 §).

11 §. Dgs. vt. galūnė yra dvejopa: *-su* (plg. skr. *ášvėšu*, sen. sl. *dusěxъ*) ir sutrumpėjusi lytis (be *-u*). Dažniau vartojama pilnoji lytis. Tokia dgs. vt. galūnė yra ir kitų kamienų. Moteriškosios giminės lytys yra tik su galūne *-su*.

12 §. Dgs. il. turi trejopą galūnę: *-(i)uosna*, *-(i)uosan*, *-(i)uosnan*¹. Visos trys lytys vartojamos lygia greta. Tokią trejopą galūnę turi ir kiti kamienai. Kitų linksnių galūnės yra arba kaip *lk*, arba paveiktos tarmės fonetinių dėsnių.

13 §. Tarmėje žodis *plőkščas* vns. klm. turi dvejopą galūnę: 1. pagal *įa*-kam. — *plőkšča.*, 2. pagal *u*-kam. — *pla.kštaūs*. Abi lytys vartojamos lygia greta. Kitų linksnių galūnės kaip *įa*-kam.

Būdvardis *di.deli.s* linksniuojamas kaip *žálas*. Būdvardžio *didis* tarmė nepažįsta; yra tik įvardžiuotinė šio žodžio lytis *didi.sei* (žr. 25 §).

14 §. I kirčiuotės dar yra šie tarmės būdvardžiai: su priesagomis *-avotas*², *-i.kščas*; *asilavótas*, *a.škavótas*, *a.žavótas*, *durnavótas*, *gr̃a.zdavótas*, *kelmavótas*, *šelmavótas*; *perni.kščas*, *ažũ.perni.kščas*, *šunde.ni.kščas* „šios dienos“, *vakari.kščas*. III kirčiuotės: būdvardžiai su priesagomis *-onas*, *-i.vas*; *geltónas*, *raudónas*, *unksti.vas*, *ve.li.vas*. Žodis *pėsčas* tarmėje yra ir I, ir III kirčiuotės.

15 §. Būdvardžiai su priesaga *-ini.s* (*-i.ni.s*), *-e.*, padaryti iš šakninio kirčiavimo daiktavardžių, kirčiuoja šaknį, padaryti iš galūninio kirčiavimo, kirčiuoja priesagą, pvz.: *kálnini.s* „kalne gyvenąs“ (*kálnas* tarmėje yra I kirčiuotės), *vi.štini.s* (plg. *vi.štini.s vánagas*), *mólini.s*, *krũmini.s*, *káulini.s*, *daržėlini.s* (plg. *daržėlini.s ža.li.nas*), *ginũtini.s* „nuo || iš Ginučių“, *avėlini.s*, *kárvini.s* (plg. *avėlini.s*, *kárvini.s šienas*); *berži.ni.s*, *ašuti.ni.s*, *u.žuoli.ni.s*, *šakni.ni.s*, *lungi.ni.s* (plg. *lungi.ni.s kvietkas*), *klevi.ni.s*, *lauki.ni.s*, *nami.ni.s*, *rugi.ni.s*, *aviži.ni.s*, *puši.ni.s*.

Yra būdvardžių, kurie, nors ir padaryti iš šakninio kirčiavimo lyčių, taip pat kirčiuoja priesagą. Priesagą kirčiuoja, greičiausia, pagal galūninio kirčiavimo būdvardžius, rodančius tą pačią daikto rūšį, turinčius atitinkamą leksinę reikšmę. Tokie būdvardžiai žymi:

a) daiktą, padarytą iš kokio nors medžio: *agli.ni.s*, *alksni.ni.s*, *šermukšni.ni.s*, taip pat *medi.ni.s*, taip, kaip *berži.ni.s*, *klevi.ni.s*, *puši.ni.s*, bet *uosini.s*;

b) daiktą, padarytą iš kokių nors javų: *griki.ni.s*, *me.ži.ni.s*, *pupi.ni.s*, *žirni.ni.s*, taip, kaip *aviži.ni.s*, *rugi.ni.s*;

c) kokią nors medžiagos rūšį: *ba.velni.ni.s*, *dra.bi.ni.s*, *perkelni.ni.s*, taip, kaip *lini.ni.s*, *šilki.ni.s*, nors *pašuki.ni.s* || *pášukini.s*, *pakuli.ni.s* || *pákulini.s*.

16 §. *u*- kamienas

Vienaskaita

V. *gražūs*

K. *gražaūs*, *gráža.*, *gráža.*

¹ A. Laigonaitė. Vietininkai dabartinėje lietuvių kalboje, disertacija, 31–35 psl. (rankraštis).

² Būdvardžiai su skolinta priesaga *-avotas* rodo kokią neigiamą žmogaus, gyvio ar daikto ypatybę, savybę, pvz.: *asilavótas* „apykvailis“, *a.žavótas* „kiek užsispyręs“, *kelmavótas* „kiek nerangus“.

N. *gražám, gražám, grážui, grážui*
 G. *grážu.*
 Įn. *grážù, gražù, gražum̃, gražiom̃*
 Vt. *gražam̃, gražam̃*
 Il. *gražañ, gražañ*

Daugiskaita

V. *grážu.s*
 K. *grážù, gražù*
 N. *grážiem̃*
 G. *grážus, gražus*
 Įn. *grážeis, gražais*
 Vt. *grážuos(ù), gražuos(ù)*
 Il. *grážuosna, -san, -snan, gražuosna, -san, -snan*

17 §. *u*-kam. būdvardžių beveik visų linksnių (be vns. vrd., gal., dgs. vrd., naud.) kamiengalinis priebalsis yra minkštas ir kietas (abi lytys vartojamos pagrečiui): *gardaūs* || *gárdža.* || *gárda.*; *li.gám* || *li.gám* || *li.gui* || *li.gui*; *gardžù* || *gárdu* || *gardum̃* || *gardiom̃*; *sunkam̃* || *sunkam̃*; *tunkam̃* || *tunkam̃*; *gardžù* || *gardù*; *sáldzus* || *sáldus*; *sa.ceis* || *sa.taīs*; *tumšuosù* || *tumšuosù*; *tunkuosna* || *tunkuosna*.

18 §. Beveik visų linksnių lytys, be vns. vrd. ir klm., yra dažniau vartojamos su *a-*, *ja-* kamienų galūnėmis. Nors kai kurie būdvardžiai ir vns. vrd., šalia *u*-kam., turi ir *a*-kam. galūnę, pvz.: *baikštus* || *baikštas*, *bjaūrus* || *bjaūras*, *klumpus* || *klumpas*, *pi.gus* || *pi.gas*, *spruņgnus* || *spruņgnas*.

19 §. Vns. klm. dažniau vartojamas su galūne *-aus* (*u*-kam.); galūnė *-(i)a.* (<*-(j)a.*) yra retesnė.

20 §. Vns. naud. galūnė yra *-(i)am* (įvardinė) ir *-(i)ui* (daiktavardinė). Abi lytys vartojamos pagrečiui.

21 §. Vns. įn. turi ketveriopą galūnę: pirma — kaip lk: *grážù*, antra — kaip *a*-kam. būdvardžių: *grážù*, trečia — senoji lytis tik be *-i*: *grážum̃* (<**grážumi*) ir ketvirta — pagal įvardžiuotinius būdvardžius (žr. 25 §): *grážiom̃*.

Dėl vns., dgs. il. žr. 8, 12 §, dėl dgs. vt. žr. 11 §.

Kitų linksnių galūnės yra arba kaip lk, arba paveiktos tarmės fonetinių dėsnių.

22 §. Iš *u*-kam. būdvardžių yra padaromi būdvardžiai su priesaga *-okus*, pvz.: *baisókus*, *baikštókus*, *brungókus*, *kuntrókus*, *klumpókus*, *lunkstókus*, *meilókus*, *skalsókus*, *sprungnókus*, *šve.sókus*, *te.sókus*, *unkštókus*. Šie būdvardžiai yra linksniuojami kaip atitinkami dviskiemeniai *u*-kam. būdvardžiai, tik skirumastas, kad šių visų linksnių, be dgs. vrd., naud., įn., kamiengalinis priebalsis visados yra kietas, pvz.: *sunkókaus* || *sunkóka.*, || *sunkóka.m* || *sunkókui*, *sunkóku.*, *sunkóku*, *sunkókam*, *sunkókan*...

23 §. Daugumo *u*-kam. būdvardžių vns. vrd. ir suprieveiksmėjusi bevardė giminė, skirtingai nuo lk, iš seno kirtį turi šaknyje, pvz.: *baĩsus*, *baĩsu*,

baikštus, baikštu, bjaūrus, bjaūru, brūngus, brūngu, drūsus, drūsu, gailus, gailu, kalbms, kalbnu (plg. šuñde jam baisei kalbnu, kai ažū.suktas), kuñtrus, kuñtru, kluñpus, kluñpu, luñkstus, luñkstu, meilus, meilu, pi.gus, pi.gu, sinkus, sinku „smulkus, smulku“, skalsus, skalsu, sòtus, sòtu, spruñgnus, spruñgnu, suñkus, suñku, švièsus, švièsu, tiesus, tiesu, tunkus, tunku, túmsus, túmsu, uñkštus, uñkštu, vaiskus, vaisku „giedras, permatomas, aiškus, skaidrus“, vèsus, vèsu.

24 §. o-, io-, e- kamienai

Vienaskaita

V. *graità, šlapjà, graži, mòline., medi¹.ne.*
 K. *graitòs, šlapjòs, mòline.s, medi¹.ne.s*
 N. *graitai, šlapjei, mòlinei, medi¹.nei*
 G. *graitu., šlapju., mòlini., medi¹.ni.*
 Įn. *graitù, báltu, šlapjù, mòlini, medini*
 Vt. *graitòj, šlapjòj, mòline.į, medi¹.nej*
 Il. *graiton, šlapjon, mòline.n, medi¹.ne.n*

Daugiskaita

V. *graita.s, šlapja.s, mòline.s, medi¹.ne.s*
 K. *graitù, šlapjù, mòliñu., medi¹.ñu.*
 N. *graitom, šlapjom, mòline.m, medi¹.ne.m*
 G. *graitàs, šlapjàs, mòlines, medinès*
 Įn. *graitom, šlapjom, mòline.m, medi¹.ne.m*
 Vt. *baltosù, šlapjosù, mòline.su, medi¹.ne.su*
 Il. *baltósna, -san, -snan, šlapjósna, -san, -snan, mòline.sna, -san, -snan, medi¹.ne.sna, -san, -snan*

Dėl vns., dgs. vt., il. galūnių žr. 8, 11, 12 §. Dėl dgs. naud. ir įn. žr. 1 §.

Kitų vns. ir dgs. linksnių galūnės yra paveiktos tarmės fonetikos dėsnių.

Įvardžiuotiniai būdvardžiai

25 §. a-, ĩa- kamienai

Vienaskaita

V. *báltasei, baltasei, žalasei, žalasei, di¹.di.sei, didi.sei*
 K. *bálta.ja., žal.ja., di¹.dza.ja.*
 N. *baltámsui, baltámša.m, žalámšui, žalámša.m, didzámšui, didzámša.m*
 G. *báltu.ji., žálu.ji., di¹.di.ji.*

- Īn. *baltuomsu, baltuaju, baltuajuom, baltuomsuom, žaluomsu, žaluaju, žaluajuom, žaluomsuom, didžuomsu, didžuaju, didžuajuom, didžuomsuom*
- Vt. *baltaņšam, baltaņjam, baltājam, žalaņšam, žalaņjam, žalājam, didzaņšam, didzaņjam, didzājam*
- Īl. *baltaņšan, baltaņšan, baltaņjan, baltājan, žalaņšan, žalaņšan, žalaņjan, žalājan, didzaņšan, didzaņšan, didzaņjan, didzājan*

Daugiskaita

- V. *baltieji, žalieji, didieji*
- K. *baltuju., žaluju., didzuju.*
- N. *baltiešam, baltiešam, žaliešam, žaliešam, didiešam, didiešam*
- G. *baltuošus, žaluošus, didžuošus*
- Īn. *baltaiseis, baltaisjeis, žaleiseis, žaleisjeis, didzeiseis, didzeisjeis*
- Vt. *baltušuos(u), žaluušuos(u), didžuušuos(u)*
- Īl. *baltušuosan, -sna, -sna, žaluušuosan, -sna, -sna, didžuušuosan, -sna, -sna*

Vienaskaita

- V. *gražasei, gražasei, gražusei, gražasei*
- K. *grāža.ja., grāža.ja.*
- N. *gražāmšui, gražāmšui, gražāmša.m, gražāmša.m*
- G. *grāžu.ji.*
- Īn. *gražuomsu, gražuaju, gražuajuom, gražuomsuom*
- Vt. *gražaņšam, gražaņšam, gražaņjam, gražaņjam, gražājam, gražājam*
- Īl. *gražaņšan, gražaņšan, gražaņšan, gražaņšan, gražājan, gražājan, gražaņjan, gražaņjan*

Daugiskaita

- V. *gražieji*
- K. *gražuju., gražuju.*
- N. *gražiešam, gražiešam*
- G. *gražuošus, gražuošus*
- Īn. *gražaiseis, gražaisjeis, gražeiseis, gražeisjeis*
- Vt. *gražuošuos(u), gražuošuos(u)*
- Īl. *gražuošuosna, -san, -sna, gražuošuosna, -san, -sna*

26 §. Vyr. g. vns. vrd. yra tik su galūne *-ei³*, pvz.: *và, pi.ktasei šuvà nù.la.ke.; saūsasei béržas jau sù.vis ištrupėja.; žalasei klevėli.s daugau neža- luoja, jaunasei bernėli.s daugau nedainuoja; sunkusei mašas tepastau „...te- pastovi“.*

27 §. Kai kurios vns. ir dgs. lytys išlaikė senąjį pirmojo dėmens *m*, būtent, vns. naud., pvz.: *piktámšui (piktámša.m) veřšui supilk ba.tagù, tai ne- šiše.lis „...nešėls“; jù mažámšui (mažámša.m) berňòkui tai kai par sviestu..*

Vns. vt., pvz.: *aukštañšam (aukštañjam) beržoki rítas vákaras purpsa. várna; margañšam (margañjam) lakštėli. rùtu. šakėla..*

Kartais ir vns. il. vietoje dantinio *n* pasakomas su lūpiniu *m*, pvz.: *šaurañšan ravėlin nuveik, tai ašeròku. net saūsa; sta.rañšan kelmañ inkirtauñ (kirvi).*

Dgs. naud., pvz.: *rauda.niėmšam da.bilám ne tó žėme.; žaliėmšam ka.pù.s- tam raika da. bčka.s.*

Vns. įn. lytis taip pat turi *m*, pvz.: *pilkuòmšu (pilkuòmšuum) župa.nelù apsvilk „pilkuoju švarkeliu apsivilk“; su didžuòmšu (didžuòmšuum) petrù šòki kai vėjas.* Tik šios lytys bus atsiradusios kontaminacijos keliu⁴.

Vns. įn. kai kurių lyčių antrasis komponentas taip pat turi *m* (*baltuòm- juom, baltuòmšuum, žaluòjuom, žaluòmšuum, gražuòjuom, gražuòmšuum*). Tokios lytys, greičiausia, yra padarytos analogiškai pagal kitus vardažodžius (plg. su *juòm, tuòm, anuòm, kituòm*).

28 §. Vns. il. pirmojo dėmens galūnėje yra išlaikęs postpozicijos prie- balsį *n*, pvz.: *isiláide. margañšan (margañjan) sviėtan; aukštañšan (aukštañ- jan) pilákalnin ú.šlipi, tai pù.sbi. pasáula. pamatai.*

Šalia lyčių su senaisiais *m*, *n*, vns. vt. ir il. dar turi lytis ir be *m*, *n*: *aukštàjam, margàjam, sanàjan, žalàjan*. Vns. ir dgs. naud. lytys yra tik su *m*.

29 §. Dgs. įn., be lyčių su suminkštintu pirmojo dėmens priebalsiu *s* (*aukštaiseis, žaleiseis, sunkeiseis*), turi lytis ir su išlaikytu antrojo dėmens *j*: *aukštaisjeis, žaleisjeis, sunkeisjeis*. Pastarąsias lytis dažniau vartoja senesnieji tarmės atstovai.

30 §. Vns., dgs. klm. lytys yra paveiktos tarmės fonetikos dėsnų; dgs. vrd., gal. yra kaip lk. Dėl vns. ir dgs. il. galūnių dar žr. 8, 12 §; dėl dgs. vt. žr. 11 §.

31 §. Vyriškosios giminės fleksijos daugiausia yra (*i*)*a*-kamenės (žr. pa- radigmas). Iš paprastųjų *u*-kamienių būdvardžių padaryti įvardžiuotiniai būd- vardžiai *u*-kamenės galūnes išlaikė vns. vrd.: *baisusei, platusei, sunkusei* ir gal.: *baisu.ji., plātu.ji., suñku.ji.* Nors dažnai vietoje *u*-kamenės vartojama (*i*)*a*-kamenė lytis: *baisasei, baišasei, gražasei, gražasei, platasei, plačasei, sun- kasei, sunkasei*. Žodžio *platusei* ir *u*-kamenis galininkas pakeičiamas *ia*-ka- mieniu: *pláču.ji. laũku. jau išdraskauñ „...išakėjau“; pláču.ji. mašu. sanei i.ž- baiğau*. Kiti šio kamieno būdvardžiai galininką turi su *u*-kamiene fleksija.

Kitų linksnių pirmieji dėmenys taip pat turi paralelines *a*-, *ia*-kamenės lytis.

³ Z. Zinkevičius. Lietuvių kalbos įvardžiuotinių būdvardžių istorijos bruožai, V., 1957, 87 psl.

⁴ Ten pat, 91 psl.

32 §. Vns. vrd. lytys kirčiuoja ir šaknį, ir galūnę: *báltasei, baltasei, grá-
žasei, gražasei.*

33 §. o-, io-, é- kamienai

Vienaskaita

- V. *baltója, žalója, gražója*
K. *baltóša.s, žalóša.s, gražóša.s*
N. *bálta.jei, žála.jei, gráža.jei*
G. *báltu.ju., žálu.ju., grážu.ju.*
Įn. *baltúoju, baltúju, žalúoju, žalúju, gražúoju,
gražúju*
Vt. *baltóia.į, žalója.į, gražója.į*
Il. *baltója.n, žalója.n, gražója.n*

Daugiskaita

- V. *bálta.ša.s, žála.ša.s, gráža.ša.s*
K. *baltúju., žalúju., gražúju.*
N. *baltómša.m, baltóša.m, baltója.m, žalómša.m,
žalóša.m, žalója.m, gražómša.m, gražóša.m,
gražója.m*
G. *baltóšas, žalóšas, gražóšas*
Įn. *baltómša.m, baltója.m, žalómša.m, žalója.m,
gražómša.m, gražója.m*
Vt. *baltóša.su, žalóša.su, gražóša.su*
Il. *baltóša.sna, -san, -snan, žalóša.sna, -san, -snan,
gražóša.sna -san, -snan*

Vienaskaita

- V. *didzója, didėja*
K. *didzóša.s, didėša.s*
N. *di.dza.jei, didėsei*
G. *di.dzu.ju.*
Įn. *didzúoju, didzúju*
Vt. *didzója.į, didėša.į*
Il. *didzója.n, didėša.n*

Daugiskaita

- V. *di.dza.ša.s, didėša.s*
K. *didzúju.*
N. *didzómša.m, didžóša.m, didėmša.m*
G. *didzóšas, didėšas*

Įn. *didžomša.m, didžōsa.m, didēmša.m*

Vt. *didžōša.su, didēša.su*

Il. *didžōša.sna, -san, -snan,*
didēša.sna, -san, -snan

34 §. Mot. g. vns. vrd. yra tik su galūne *-ja*, pvz.: *aukštōja pušis jau nudžūva.; pilkōja gegutēla. jau nekukuōja; baišōja naktis jau praē „...praējo“.* Manoma, kad *-ja* yra iš seno išlaikyta *jo-* kamieno vns. vrd. galūnė⁵.

35 §. Vns. naud. lytį reikėtų atstatyti *báltojai, žāliojai, grāžiojai*, nes ki-ti linksniai turi *o*⁶, dar plg. dgs. gal.: *gelta.nōšas markvās gi.vulām šušērau; mažōšas bulbjotēs kaūla.m atriņksma.*

36 §. Vns. įn. lytis yra apibendrinta ir vyr., ir mot. g., pvz.: *tik nu- dundēja. baltuōju risokū „...bēgūnu“; apsrīšk baltuōju skarabū; ir paviřta. ānas marguōju karvelalū; vakarālin aik marguōju „į vakarą eik margāja (suk- nele)“; vā, šauruōju takelukū aik ir nuveisi; šauruōju nuotakelū šuņde kārves pařgine. „siaurāja lankela...“.* Mot. g. vns. įn. turi ir kitą lytį: *aukštūju, te- šūju, žilūju.* Ši lytis tokia, kaip lk, tik fonetiškai pakitusi.

Fonetiškai pakitęs yra ir vns., dgs. klm., dgs. vrd. Dėl vns., dgs. vt., il. žr. 8, 11, 12 §; dėl dgs. naud., įn. žr. 1 §.

37 §. Moteriškosios giminės įvardžiuotiniai būdvardžiai daugiausia yra *o-*, *jo-* kamieniai (žr. paradigma).

Kartais *jo-* kamienės lytys vyriškosios giminės pavyzdžiu pakeičiamos *o-* kamienėmis, pvz.: *saldōja girā tik vaikām, ru.kštōja ir múm báika „...nieko sau“; tō pigōja skarāla. tai tik vienai dienai; kártuju. vūogu. sukrumčau než- máčus „...nepamačiusi“; uškel „užkelk“ va tū suņku.ju. kašēlū; platōja.n spadni ča.n (sl.) devi.ña.s pū.dine.s bōba.s li.st. „į platųjį sijoną devynios pū- dinės bobos listų“.*

38 §. *ē-* kamienių įvardžiuotinių būdvardžių yra maža. Tik aukštesniojo laipsnio būdvardžiai (*aukštēsne., jaunēsne.*), būdvardžiai *pirmuti.ne., pas- kuti.ne., viduti.ne., viduri.ne.* ir *di.dela.*, šalia įvardžiuotinių *jo-* kam. lyčių, turi ir *ē-* kam. lytis (*aukštēsnejā, aukštēsneša.s, aukštēsne.sei*⁷; *didēja, didē- ša.s*⁷...). Aukštesniojo laipsnio įv. būdv. *ē-* kam. lytys vartojamos dažniau, o kitų paminėtų įv. būdv. dažnesnės *jo-* kam. lytys, pvz.: *didesnejā mergōte. pre.nāmei „prie namų“ li.ka., ja. mažēsnejā tai mōka.s; didēsneša.s kalāde.s nekludi.k; mán raiktū vidutinēša.s; mažēsne.sei mergōtei vis daugāū klūva; didēša.n nuotakōn nuvēsk kārvi., tai pripuņps „didžiojon lankon nuvesk kar- vę, tai pripumps“; tōm didēsnešā.m mergōm nēr kur dētis; platesnē- ša.su piēva.su tai ir gi.vulūi i.r kur apsi.suka; rū.deni. teip ir trāuka visūs di- dēša.sna gi.řa.sna.*

39 §. Kartais įvardžiuotiniai būdvardžiai atlieka daiktavardžio funkciją, pvz.: *mačau šuņde pi.ktu.ju. in kēlma. susraičušu.; bagōtasei biēdna.ja. nemāta.;*

⁵ Z. Zinkevičius. Lietuvių kalbos įvardžiuotinių būdvardžių istorijos bruožai, V., 1957, 89–90 psl.

⁶ Plg. J. Endzelīns. Baltu valodu skaņas un formas, Rīgā, 1948, lpp. 153.

⁷ Dėl šių lyčių s žr. Z. Zinkevičius. Lietuvių kalbos įvardžiuotinių būdvardžių istorijos bruožai, 90–91 psl.

*jám jau paskutiñdja prieina; kàs ti jì negerdja ušpuola.; ušè durndja, tai ir bláuna „užėjo kvailystė, tai ir bliaina“ (paskutiñdja, negerdja, durndja turi bev. g. reikšmę). Dažnai gyvuliai vadinami pagal spalvą, pvz.: *kò ti žalòja muròja; mĩs be.raseĩ kaip viesulas; daglòja jau krũ.ksi*. Neretai sutinkamos ir suprieveiksmėjusios lytys, pvz.: *tù su juò ar geruòju, ar bla.guòju, ánas vistaša „...jis vis tiek savo“; ú.šla.k in karštũju. ir vè kaip nebũta „užlėkė...“; tráta iš tunkòša.s, nei suprást, nei kũ „kalba greitosiomis...“.**

Įvardžiuotiniai būdvardžiai aprašomoje tarmėje vartojami gausiai (gausiai juos vartoja ir visi kiti rytų dzūkai).

BŪDWARDŽIŲ LAIPSNIAI

40 §. Tarmėje yra tokie paprastųjų ir įvardžiuotinių būdvardžių laipsniai:

1. Nelyginamasis: *mážas, mažà, mážasei, mažòja*.

2. Aukštesnysis: *mažėsnis.s, mažėсне., mažėsnis.sei, mažesñdja* (žr. 26, 34 §).

3. Aukštėlesnysis laipsnis tarmėje padaromas su priesaga *-e(a)lasnis.s, -e(a)-lasne.*, kaip lk *-ėlesnis, -ėlesnė*, pvz.: *geralásnis.s, geralásne., graželásnis.s, graželásne., maželásnis.s, maželásne., sunkelásnis.s, sunkelásne., šiltalásnis.s, šiltalásne..*

4. Aukščiausiasis: *mažáušas, mažáuša, mažáušasei, mažáuša.ja, mažaušòja*.

Tarmėje yra ir toks aukščiausiasis laipsnis, kuris esti padaromas aprašomu būdu. Jam sudaryti vartojama:

a) įvardžio *vi.sas, visà* dgs. klm. ir paprastojo būdvardžio aukščiausiasis laipsnis, pvz.: *mána. bernėli.s visũ geráušas, mána. jaunaseĩ visũ meiláušas; mána. ma.tinėla. visũ brunģáuša;*

b) įvardis *pàc, patì* ir paprastojo būdvardžio aukščiausiasis laipsnis, pvz.: *isirinkaũ pàti. geráušu.; pàcòl̃ bla.ģáuša.l̃ válunda.l̃ atajeĩ;*

c) įvardis *pàc, patì* ir įvardžiuotinio būdvardžio nelyginamasis laipsnis, pvz.: *pàc liņgvasei maĩšas tėka.; in pàca .áukšta.ja. kálna. teip ir neprisė ušl̃.p.teina.s „...taip ir neteko užlipti“; jũ patì mažòja mergòte. náta „labai“ geròs galvòs; pàcei dĩ.dža.jei kat ir netėks;*

d) paprastojo būdvardžio nelyginamojo laipsnio dgs. klm. ir to paties būdvardžio aukščiausiasis laipsnis, pvz.: *tàs plũgas gerũ geráušas; mažũ mažáušas darbėli.s jòs padarĩ.ta; bla.ģũ bla.ģáušam daiktì sta.vėjau; jũ rũ.ta.s žalũ žaláuša.s; margũ margáušu spadni.čelbi apsĩ.sage..*

Šiuo atveju pirmoji būdvardžio lytis yra pasakoma ir su kietu, ir su minkštu priebalsiu. Dažniau su kietu priebalsu pasakoma tada, kai to būdvardžio nelyginamojo laipsnio dgs. klm. dažniau tariamas su kietu priebalsiu, pvz.: *margũ margáušas,-a, bla.ģũ bla.ģáušas,-a*. Nors tie patys žodžiai kartais (retai) yra pasakomi ir su minkštu priebalsiu, pvz.: *margũ margáušas,-a, bla.ģũ bla.ģáušas,-a*. Galimas daiktas, kad šį priebalsį bus asimii-

liuojamai paveikęs antrojo dėmens galinis šaknies priebalsis, kur jis visados yra minkštas.

Kituose žodžiuose asimiliuojamoji antrojo dėmens galinio šaknies priebalsio įtaka yra tokia stipri, kad pirmojo dėmens priebalsis visados tariamas tik minkštai, nors dgs. klm. lytis tariama kietai. Ypač asimiliuojamai veikia afrikatos *c*, *dz*, *č*, *dž*, pvz.: *šilcū šilcáušas,-a*, *balcū balcáušas,-a*, *aukščū aukščáušas,-a*, *kalcū kalcáušas,-a*;

e) *ažvis* ir aukštesniojo laipsnio būdvardis, pvz.: *tàs vaikas ažvis meilásni.s*; *ažviz gerasnū nerasi*; *šitò paklòte. ažvis margèsne.*

Rečiau pasakoma su prielinksniu *až* ir įvardžio *vi.sas*, *visà* dgs. gal., pvz.: *až visùs*, *až visàs sunkèsni.s,-e.*, *až visùs*, *až visàs skrābnèsni.s,-e.* „greitesnis,-ė“;

f) *ažvis* ir aukščiausiojo laipsnio būdvardis, pvz.: *ginū.ču. mi.škas ažvis didzáušas*; *šunđe ažvis plačáušu. rāvu. i.škase.m*; *inskòra. ažvis aukščáušan mèdìn ir iškrapšti.k tū n̄*; *padainuòite ažvis gražáušu. dainu.* „padainuokite...“; *dabař ažvis trumpjáuša.s diena.s.*

Rečiau pasakoma su prielinksniu *až* ir įvardžio *vi.sas*, *visà* dgs. gal., pvz.: *až visùs*, *až visàs meiláušas,-a*;

g) slaviškas *nai* ir aukščiausiojo laipsnio būdvardis, pvz.: *nai šilcáušas,-a*, *nai bla.gáušas,-a*, *nai tumšáušas,-a*, *nai juodzáušas,-a*;

h) įvardžio *kàs* gal. ir aukščiausiasis būdvardžių laipsnis, pvz.: *kiřs kù sta.ráušus alksnūs* „kirsk kuo storiausius alksnius“; *inliñda. kù tunkáušan miškañ ir baikta*; *šitò dainà tai kù gražáuša*; *priāude. dra.bėlu. kù. pla.ñáušu.*;

i) įvardžio *kàs* gal., slaviškasis *nai* ir aukščiausiojo laipsnio būdvardis. Toks būdvardis turi dar labiau sustiprintą kokybės laipsnį, pvz.: *šitiem gru.dám raika sieta. kù nai tunkáuša.*; *kāskim duobi. kù nai giláušu.*; *kù nai tumšáuša.i naktėla.i išeik*; *sāva. ve.šnėlai kù nai brungāusei ir sūri. sudėjau*;

j) dar labiau sustiprintas kokybės laipsnis išreiškiamas priesaga *-e(a)laušas,-a* ~ *-eliausias,-a*, pvz.: *dideláušas,-a*, *maželáušas,-a*, *geraláušas,-a*, *juodeláušas,-a*, *margeláušas,-a*, *me.li.neláušas,-a*;

k) tarmėje vartojamas ir toks sudurtinis aukščiausiasis būdvardžių laipsnis, kuris yra padaromas iš bet kokio kamieno daiktavardžių dgs. klm. ir to paties daiktavardžio šaknies su aukščiausiojo būdvardžių laipsnio priesaga, pvz.: *kai ušpuola. vargū vargáušas*, *na.rs gi.vas žemėsan li.sk*; *liñkmenas tai ažerū ažeráušas*, *ir gražumėli.s*, *ir žuvėlu. net saūsa* „Linkmenas (ežeras) tai iš visų ežerų...“; *taĩ kur medzū medzáušas*, *ir dešimti. nepkabinsi* „tai kur medis...“; *ið tai galvū galváušas* *su salamonū suzdėt* „jo tai galva: su Saliamonu gali lygintis“; *ši.tam daiktì bū.vi.s akmenū akmeñáušas* „šitoje vietoje buvęs didžiulis akmuo“.

41 §. Aukštesniojo ir aukštėlesniojo laipsnio būdvardžiai linksniuojami kaip ir būdvardžiai su priesaga *-i.ni.s*, *-i.ne*. (žr. 4, 24 §), tik dgs. vrd. ir naud. vyriškoji giminė turi dvi galūnes: *gerásnei* || *gerasnì*; *geralásnei* || *geralasnì*, *gardėsnei* || *gardesnì*, *gardelásnei* || *gardelasnì*, *geralásñam* || *geralasnìem*, *gardelásñam* || *gardelasnìem*.

Galūnės -ei, -(i)am yra daiktavardinės (ja-kam.).

42 §. Aukštesniojo ir aukštesniojo laipsnio būdvardžių kai kurių linksnių lytys kirčiuoja ir priesagą, ir galūnę, pvz., mot. g. vns. klm.: *gerásne.s*, *gerasnės*, *geralásne.s*, *geralasnės*; abiejų giminių vns. vt. ir il.: *gerásñam*, *gerasñam̃*, *gerásne.į*, *gerasnėį*, *geralásñam*, *geralasnėam̃*, *geralásne.į*, *geralasnėį*, *gerásñan*, *gerasñañ*, *gerásne.n*, *gerasnėñ*, *geralásñan*, *geralasnėañ*, *geralásne.n*, *geralasnėñ*; dgs. klm.: *gerásñu.*, *gerasñu̇*, *geralásñu.*, *geralasnėu̇*, naud.: *gerásñam*, *gerasniem̃*, *gerásne.m*, *gerasnėm̃*, įn.: *gerásneis*, *gerasneīs*, *gerásne.m*, *gerasnėm̃*, vt.: *gerásñuos(u)*, *gerasñuos(ù)*, *gerásne.su*, *gerasnėsù*, il.: *gerásñuosna*, *gerasñuosna*, *gerásne.sna*, *gerasnėsna*.

43 §. Aukštesniojo ir aukščiausiojo laipsnio įvardžiuotinių būdvardžių vyr. g. vns. išlaiko neįvardžiuotinio būdvardžio kirtį (*aukštelásni.sei*, *aukštelásna.ja.... aukščaušasei*, *aukščauša.ja....*). Vyr. g. dgs., o mot. g. vns. ir dgs. įvardžiuotinių būdvardžių lytys kirčiuojamos kaip lk.

Įvardis

44 §. Asmeniniai įvardžiai

Vienaskaita

- V. *ášeina.s*, *ášei*, *áš*, *tú.jeina.s*, *tú.jei*, *tù*,
ánas, *aná*
K. *mani̇'s*, *mani̇*, *tavi̇'s*, *tavi̇*, *savi̇'s*, *savi̇*,
jò, *jòs*
N. *máñ*, *mán*, *táu*, *sáu*, *íám*, *jaĩ*
G. *manì*, *mañ̃*, *mañ*, *tavi*, *taũ*, *saũ*, *ji̇*, *jũ*
Įn. *maniñ̃*, *maniem̃*, *mañ*, *taviñ̃*, *taviem̃*, *taũ*, *saviñ̃*,
saviem̃, *saũ*, *iũò*, *juòm*, *ju̇*
Vt. *mani̇*, *tavi̇*, *savi̇*, *jañ̃*, *iðį*
Il. *maniñ*, *taviñ*, *saviñ*, *jañ*, *jon*

Daugiskaita

- V. *mės*, *ju̇'s*, *áni.s*, *ána.s*
K. *mũ's*, *ju̇'s*, *ju̇*
N. *mím*, *júm*, *jiem̃*, *jóm*
G. *mūs*, *ju̇s*, *ju̇òs*, *jòs*
Įn. *muñ̃*, *juñ̃*, *jaĩs*, *jom*
Vt. *mumisù*, *mumi'sù*, *jumisù*, *jumi'sù*, *juosù*, *iosù*
Il. *mumi̇.sna*, *-san*, *-snan*, *jumi̇.sna*, *-san*, *-snan*,
ju̇òsna, *-san*, *-snan*, *jòsna*, *-san*, *-snan*

45 §. Vns. vrd. lytis su partikulomis⁸ dažniau vartoja vyresnieji tarmės atstovai. Tvirtinamosios reikšmės⁹ partikulos neturi, pvz.: *ášeina.s* (*áše*, *áš*) *vákar pardúmjau; ar ilgaĩ tújeina.s* (*tújei*, *tù*) *laksti¹si*. Jeigu norima pabrėžti, sutvirtinti, tada pridedama dalelytė *gi*: *áž gi táu sakaũ, kat nieka. nebùs; áše* (*ášeina.s*) *gi padari¹šu; tú gi vi¹.su. nákti. rairavaĩ, kàs ti ki¹.tas* „tu gi visą naktį dejavai, kas ten kitas“; *tújei* (*tújeina.s*) *gi anuñde ji¹ buvai susti¹.ki.s*.

46 §. Apie vns. klm. žr. J. Endzelins. SF, 300 §.

Abi vns. klm. lytys, t. y. su *s* ir be *s*, vartojamos lygia greta.

47 §. Vns. naud. lytis *mañ* rodo, kad tarmėje neseniai yra nukritusi galūnė. Šią lytį dažniau vartoja senesnieji tarmės atstovai. Kitos naud. lytys yra kaip lk.

48 §. Vns. gal. įvardžio *áš* visos trys lytys vartojamos pagrečiui. Lytis *mañ*¹⁰ rodo neseniai nukritusį galūnės balsį. *tavi*, *taũ*, *savi*, *saũ* taip pat vartojamos lygia greta; *ášeina.s taũ pali.dėšu; kuř taũ vákar bú.va. išvári.; gálgi saũ išjuóks, taũ tai liñgvei*. Tokios lytys vartojamos taip pat ir su prielinksniais: *ažu taũ áše* *nevažiuóšu* „už tave...“; *ši.vákar visi suburbėsma in (un) taũ* „šįvakar visi sugužėsime pas tave“; *par taũ vis pilna ir pilna žma.ñũ*; *kóžnas acáka. ažu saũ; šaukaũ šaukaũ in (un) saũ, kaip nuvė, teip nuvė* „šaukiauju šaukiauju pas save, kaip nuėjo, taip nuėjo“; *visakũ par saũ pasli¹.ka.* „viską pas save pasiliko“.

49 §. Vns. įn. dažnesnės lytys *maniñ*, *taviñ*, *saviñ*, t. y. be galūnės *-i*. Lytys su galūne *-iem* yra retesnės, pvz.: *su maniñm jau baĩkta: baigũ kójas aškrati¹t; valuk maniñm táu gėra. sprindža. raĩka* „iki maneš...“; *su taviñm áš ir prazdėt nenóru; ar su taviñm, ar su maniñm, vĩaša* „...vis tiek“; *nuvejaũ lik taviñm ir gri.žaũ*. Lytys *mañ*, *taũ*, *saũ* vartojamos rečiausiai, pvz.: *katró su mañ aĩs* „kuri su manimi eis?“; *pazbe.gi¹ valuk mañ* „pasibėgėk iki maneš“; *ar su taũ ánas vákar bú.va.; šuñde su taũ nesušũ.tursi, lakstaĩ kai be galvós* „šiandien su tavimi nesusikalbėsi...“; *ri¹.tas vákaras maĩma i maĩma su saũ; sulik saũ janókas visakũ padára.* „pagal savo jėgas Jonas viską padaro“.

50 §. Vns. vt. lytys *mani¹*, *tavi¹*, *savi¹* tarmėje vartojamos tik tokiuose pasakymuose: *mani¹ (tavi¹) sú.vis si¹.la.s nėrà* „manyje (tavyje) visai jėgų nėra“; *anà savi¹ si¹.la.s jau saneĩ netũ.ri*.

51 §. Vns. il. lytys taip pat labai retos, pvz.: *kàs ti maniñ inliñda.: visũr dú.řa, visũr mi¹.ga* (turima galvoje prasta sveikata); *mi¹.slu, taviñ jau saneĩ insi¹.mete. šitó kvarabà* „galvoju, kad jau seniai turi šią ligą“; *sustráukus visà saviñ ir ke.blúoja aplink tróbas* „visa susitraukus ir vaikštinėja aplink trobas“.

52 §. Dgs. vrd. *mės* yra sudarytas *jũs* pavyzdžiu.

⁸ Partikulos yra dažnai pridedamos ir prie bendraties: *aĩteina.s, dari¹teina.s, važiuoteina.s*. Apie partikulas žr. P. Arumaa. Untersuchungen zur Geschichte der litauischen Personalpronomina, Tartu, 1933, S. 17–21.

⁹ Plg. J. Jablonskis. Lietuvių kalbos gramatika, K., V., 1922, 33 psl.

¹⁰ Nukritus galūnės balsiui *i*, radosi tvirtagalė priegaidė: *mañ, mañ...*

53 §. Dgs. klm. yra tik be galūnės -u, nors tarmės pietų rytų pakraščiuose pasakomos ir pilnos lytys: *mū'su.*, *jū'su.*

54 §. Dgs. vt., il. lytys labai retos. Kartais pavartojamos tokiuose pasakymuose, kaip ir vns. vt., il. Dėl šių linksnių galūnių žr. 11, 12 §. Dėl dgs. naud., įn. žr. 1, 10 §.

55 §. Vietoje lk *jis*, *ji* tarmėje yra *ānas*, *anà*.

56 §. Vns. klm., naud. yra kaip lk, tik mot. g. naud. *jaī* nuo lk skiriasi priegaide.

57 §. Vns. gal. vyr. g. kaip lk, mot. g. — fonetiškai pakitusi lytis (-u < -un < -an).

58 §. Vns. įn. lytis *juō* yra bendra ir vyr., ir mot. g. (dar žr. 70 §). Šalia šios lyties vyr. g. dar yra vartojama ir lytis *juōm* < *juomi*, mot. g. *jū*. Ši mot. g. forma, greičiausia, yra emfatinės lyties *jū'ju* sutrumpinimas (žr. 70 §).

59 §. Dėl vns. vt., il. žr. 7, 8 §. Dgs. vrd. yra tik *āni.s*, *āna.s*. Vyr. g. klm., gal., įn. yra kaip lk. Dėl vyr. g. naud. žr. 10 §, mot. g. naud., įn. žr. 1 §, mot. g. gal. žr. 71 §. Dėl abiejų giminių dgs. vt., il. žr. 11, 12 §.

Savybiniai įvardžiai

60 §. Įvardžiai *māna.*, *tāva.*, *sāva.* yra kaip lk, tik galūnės fonetiškai pakitusios (senasis ilgasis *a* be kirčio yra sutrumpėjęs iki pusilgio). Įvardžiai *mānas*, *manà*, *tāvas*, *tavà*, *sāvas*, *savà* linksniuojami kaip *a-*, *o-*kamieniai būdvardžiai (4, 24 §), pvz.: *manām arklōkui tik aždūok avižū*, *tai būs kaip ū.g-nis*; *apsriš manū skarabī* „apsirišk mano skarele“; *tāvu. grēbli. šieni palikaū*; *na.rs ir prastesnū*, *aja savū* „nors ir prastesniu, bet savu (drabužiu apsivilkęs)“; *savoį pirkoį ir dū'mai akū' negrauža*.

Įvardžiai *māna.*, *tāva.*, *sāva.* ir *mānas*, *tāvas*, *sāvas* vartosenoje šiek tiek skiriasi savo prasme. *māna.*, *tāva.*, *sāva.* rodo didesnę, nuolatinę ko nors priklausymą tam ar kitam asmeniui, o įvardžiai *mānas*, *tāvas*, *sāvas* rodo ne tokią griežtą, daugiau laikiną priklausymą. Pvz.: *mānas plū'gas nāta gilei lenda*; *nū.mečau savām arklui kuokštēlbi.*; čia *mānas plū'gas* ir *sāvas arklī's* gali būti ir ne savi, tik šiuo tarpu priklausą kalbančiajam.

61 §. Įvardžio *sāvas* dgs. kartais pakeičia ir daiktavardį, reiškia gimines, artimus, savuosius, pvz.: *pasaki'su saviem* „...namiškiams“; *par savūs išbuvaū vi'su. nedēlu.*; *savū' da. neplunkei* „savųjų (giminių, namiškių) dar neaplankei?“.

62 §. Savybinių įvardžių *mani'.ški.s,-e.*, *tavi'.ški.s,-e.*, *savi'.ški.s,-e.*, *mu-ši'.ški.s,-e.*, *ju.ši'.ški.s,-e.* vyr. g. linksniuojama kaip *īa-*kam. daiktavardžiai, mot. g. — kaip *ē-*kam. daiktavardžiai.

Vienaskaita

V. *mani'.ški.s*, *mani'.ške*.

K. *mani'.ška.*, *mani'.ške.s*

- N. *mani.škuī, mani.ška.m, mani.škei*
 G. *mani.ški.*
 Įn. *maniškū, maniškì*
 Vt. *mani.ški., mani.ške.į*
 Il. *mani.škin, mani.ške.n*

Daugiskaita

- V. *mani.škei, mani.ške.s*
 K. *mani.šku.*
 N. *mani.škam, mani.ške.m*
 G. *maniškūs, maniškès*
 Įn. *mani.škeis, mani.ške.m*
 Vt. *mani.škuos(u), mani.ške.su*
 Il. *mani.škuosna, -san, -snan, mani.ške.sna, -san, -snan*

63 §. Vyr. g. vns. naud. galūnė yra dvejopa: daiktavardinė *-(i)ui* ir įvardinė *-(i)am*.

64 §. Vns. vt. abiejų giminių lytys yra morfologiškai sutrumpėjusios — be galūnės *-je*.

65 §. Vyr. g. dgs. naud. ir mot. g. dgs. naud. ir įn. lytys taip pat yra sutrumpėjusios (be galūnės *-(i)s*).

Dėl vns. il., dgs. vt., il. žr. 8, 11, 12 §.

Kitų linksnių galūnės yra kaip lk arba paveiktos tarmės fonetikos dėsnių.

66 §. Šie savybiniai įvardžiai sakinyje atlieka daiktavardžio funkciją ir niekada nepasitaiko su kitais vardažodžiais, pvz.: *mani.ški.s jau išdulkėja. kúr-suosna; mani.ški. in kúr.lati. išvare.* „manąjį kulti išvarė“; *lú.kterk, su maniškū nuvažiuosi; gerai, kat mani.ške. namie lí.ka.; tavi.ški.s tai pasláidi.s* „taviškis (vaikas) tai išdykęs“; *su taviškū vienu. laūku. pjóve.m; tavi.ške. baisi skrabni* „tavoji (kumelė) baisiai greita“; *par saviškūs buvaū nuke.blāvus* „pas savuosius buvau nukėblinusi“; *mu.ši.ške. jau nú.la.k papūtus uodegu.* „mūsiškė (marti) jau nulėkė...“; *ju.ši.ške. vākar, mačau, bú.va.; ju.ši.ške.m dārba. daūk.*

Parodomieji įvardžiai

67 §. Tarmėje sutinkami tokie parodomieji įvardžiai: *anàs, anò, anòks, anòkis, ši.tas, šitò, ši.ta.ks, ši.ta.kis, ši.ta.ka, tàs, tò, tòks, tokis, tokà.*

Vienaskaita

- V. *tàs, tò, anàs, anò, tòks, tokis, tokà*
 K. *tò, tòs, anò, anòs, ta.kò, ta.kòs*

N. *tám, taĩ, anám, anaĩ, ta.kám, ta.keĩ*
 G. *tú, anú, ta.kĩ, ta.kũ*
 Įn. *tuó, tuóm, tú, anuó, anuóm, anú, tokù*
 Vt. *taĩ, toĩ, anaĩ, anoĩ, ta.kai, ta.koi*
 Il. *tañ, ton, anañ, anon, ta.kañ, ta.kon*

Daugiskaita

V. *tie, tós, anie, anós, tokì, ta.kós*
 K. *tú, anú, ta.kũ*
 N. *tiem, tóm, aniem, anóm, ta.kiem, ta.kóm*
 G. *tuós, tós, anuós, anós, tokùs, tokàs*
 Įn. *tais, tóm, anaĩs, anóm, ta.keĩs, ta.kóm*
 Vt. *tuós(ù), tosù, anuós(ù), anosù, ta.kiuós(ù), ta.kosù*
 Il. *tuósna, tósna, anuósna, anósna, ta.kiuósna, ta.kósna¹¹*

68 §. Vns. vrd. įv. *tokis, tóks* dažnesnė lytis yra ilgesnioji (plg. sen. sl. *takъ*); mot. g. *tó, anó* yra emfatinių lyčių *tója, anója* sutrumpinimas.

69 §. Vns. gal. mot. g. lytys *tú, anú* yra fonetiškai sutapusios su vyr. g. lytimis dėl galūnės *-an* (lk *-a*) virtimo *-u*, pvz.: *ar suveši šuñde tú laũku.; anú kálnu. trákta.fus graĩt jau nuveřs; tú pievu., kur pamiškói, saneĩ išgre-be.m; ažveřskit anú duóbi..*

70 §. Vns. įn. lytys *tuó anuó* yra apibendrintos ir vyr., ir mot. g., pvz.: *su tuó vaikù tai gi.và bėdà; kapók anuó kirvju; su tuó gi mergotì nũ.la.ke.; apsri.řk anuó skaralòl.* Vyr. g. yra ir lytis *tuóm* (plg. sen. sl. *těmь*). Mot. g. *tú, anú*, greičiausia, yra taip pat emfatinių lyčių *tú.ju, anú.ju* sutrumpinimas (plg. 58 §).

71 §. Dgs. gal. mot. g. *tós, anós* plg. su vns. vrd. *tó, anó*, vns. įn. *tú, anú*.

72 §. Vns. klm., naud., gal., dgs. vrd., klm., įn. kai kurios lytys pakitusios fonetiškai. Dėl vns. vt., il. žr. 7, 8 §; dėl dgs. vt., il. žr. 11, 12 §.

Pažymimieji įvardžiai

73 §. Tarmėje yra tokie pažymimieji įvardžiai: *pàc, patì, tàs pàc, tò patì, visakàs, niekas, nei vienas, nei vienà, nei (ne.) kòks, nei (ne.) koķà, kitòkis, kitòks, kitòķa, ki.tas, kità, ve.nòkis, ve.nòks, ve.nòķa, visòkis, visòks, visòķa, ve.nòdas, ve.nòda.*

Vienaskaita

V. *pàc, patì*
 K. *pàca., paties, pačòs*

Daugiskaita

pàti.s, pàca.s
pačù

¹¹ Šios lytys vartojamos ir su galūnėmis *-san, -snan*.

N. <i>pačám, pácei</i>	<i>patiém, pačóm</i>
G. <i>páti., páču.</i>	<i>pačús, pačàs</i>
Įn. <i>pačù, pačuĩm, pačuóm</i>	<i>paceĩs, pačóm</i>
Vt. <i>pačám, pačoĩ</i>	<i>pačuós(ù), pačosù</i>
Il. <i>pačaň, pačoń</i>	<i>pačuósna, -san, -snan,</i> <i>pačósna, -san, -snan</i>

74 §. Vns. klm. vyr. g. vartojamos dvejopos lytys. Lytis *páča.* vartojama dažniau.

75 §. Vns. įn. vyr. g. visos trys lytys vartojamos pagrečiui. Lytis *pačuĩm, pačuóm* plg. su *gražuĩm, gražuóm* (žr. 21 §).

Dėl vns. ir dgs. vt. ir il. žr. 7, 8, 11, 12 §.

Dėl dgs. naud. ir mot. g. naud. ir įn. žr. 10, 1 §.

Kitos linksnių galūnės yra paveiktos fonetinių tarmės dėsnių.

76 §. *pác, patì* vartojami ir daiktavardžių *vyras, žmona* prasme, pvz.: *mána. pác jau nuvažáu „...nuvažiavo“; mána. patì geràs runkàs tú.ri.*

77 §. Įvardžiai *kitókis, kitóks, kitóka, ve.nókis, ve.nóks, ve.nóka, visókis, visóks, visóka* linksniuojami kaip *tokis, tóks, tokà,* žr. 24 §.

78 §. Įvardžiai *ki.tas, kità* linksniuojami kaip *tàs, tó* (žr. 24 §), tik mot. g. vns. įn. lytis yra *kitù,* t. y. fonetiškai sutapusi su vyr. g.

79 §. Įvardžiai *visakàs, niekas* vns. klm., naud., gal., įn. galūnes turi kaip *tàs.* Kitų linksnių nėra.

80 §. Įvardžiai *ve.nódas, ve.nóda* yra linksniuojami kaip *a-, o-*kam. būdvardžiai (žr. 4, 24 §).

81 §. Įvardžių *tàs pác, tó patì* kiekvienas žodis linksniuojamas atskirai.

Visi kiti įvardžiai yra linksniuojami kaip lk., tik su fonetiniais tarmės pakitimais.

Klausiamieji ir santykiniai įvardžiai

82 §. Kiek tarmėje yra klausiamųjų įvardžių, tiek yra ir santykinųjų. Klausiamieji įvardžiai sudėtiniame sakinyje yra ir santykiniai. Tarmėje sutinkami tokie klausiamieji ir santykiniai įvardžiai: *kàs, katràs, katró, kokis, kóks, kokà, kelì, kèla.s, keliñtas, kelintà.*

83 §. Įvardžio *kàs* įn. yra *kuóm* ir *kuó* (dar žr. 27 §). Vt. *kamè* tarmėje nėra, jį atstoja *kuř.*

84 §. Įvardis *kuris* vartojamas tik specialiuose pasakymuose, pvz.: *kuris perú.nas taũ çà nešója; kuris vójas teip toli nú.neš „...nunešė“; kuřó vél.ña. purkšti; kuřám biésui pri.raik „...prireikė“; taip pat pasakyme *kuris mėtatas,* pvz.: *jau kuris mėtatas, ja. vaĩka. vis da. nérà „jau kuris metas, o vaiko vis dar nėra“; kuris mėtatas kaip išé „išėjo“ ir negri.šta; kuris mėtatas kaip nesuláuku.**

Įvardį *kataràs* dažniau vartoja senesnieji tarmės atstovai.

85 §. Įvardžio *kiek* tarmėje yra keli vienaskaitos linksniai: vyr. g. naud. *kiekui,* mot. g. naud. *kiekai;* klm., įn., vt. lytys yra tos pačios ir vyr., ir mot. g.; *kieka.s, kieku, kieka.ĩ;* pvz.: *kieka.s maišú. máža bú.va.; nežĩ.na., kieka.s galvú. (kopūstų) raĩka; kieka.s (ir kieka.ĩ) vólundu. atadaináva. „ke-*

lintą valandą atėjo dainuodami“; *mán kiéka.s lintū da. raīka; kiekui arklū dāve. šiéna.* „keliams arkliams davė šieno?“; *ši.ta. géra. ganà bus kiekui mėtu.; kiekai bōbu. le.šuvjūs nukarpe.* „kelioms boboms liežuvius nukarpė?“; *kiekai mergū gálvas tū apī.sukei; kieku veži.mu. išvažáu* „keliais vežimais išvažiavo“; *tai kieku plūgu. āra; kieku ruñku. raīka dirpt; dirbat kiekū galvū, ir vīs niéka.; kiéka.i arklū važiuoja; kiéka.i de.nėlu. nuo túmsa.s lik túmsai* „kiek dienelių (dirbu) nuo tamsos iki tamsos“. Girdėtas ir toks pasakymas: *kieku. naktėlu. akū nesudėjau*¹².

86 §. Įvardžiai *kàs, katràs, katró* linksniuojami kaip *anàs, anò* (žr. 67 §). Įvardžiai *kòks, kokis, koķà* linksniuojami kaip *tòks, tokis, toķà* (žr. 67 §). Įvardžiai *kelì, kėla.s, keliñtas, kelintà* linksniuojami kaip *lk*, tik kai kurios lytys yra pakitusios fonetiškai. Įvardžio *kelì* gal. yra *kelūs*.

Nežymimieji įvardžiai

87 §. Sutinkami tokie nežymimieji įvardžiai: *kai kàs, kai kòks, kai koķà, katràs, katró* (senesnieji tarmės atstovai sako *kataràs, kataró*), *kai katràs, kai katró, nei (ne.) kòks (kokis), nei (ne.) koķà, šàs tàs, šòks tòks, šokis tokis, šokà toķà, kažna. kas* „kažin kas“, *katràs na.rs, katró na.rs, na.r(s) katràs, na.r(s) katró, viénas katràs, vienà katró, kat kòks, kat kokis, kat koķà, bet kàs, néržiña.s*¹³ *kòks (kokis), néržiña.s koķà, kòžnas, kožnà, kòžnas viénas, kožnà vienà, žėdnas, žėdnà* (sl.).

88 §. Įvardžių *šàs tàs, šòks tòks, šokis tokis, šokà toķà, katràs na.rs, katró na.rs, na.r(s) katràs, na.r(s) katró, viénas katràs, vienà katró* kiekvienas žodis yra linksniuojamas atskirai. Visų kitų nežymimųjų įvardžių yra linksniuojamas tik įvardis.

89 §. Įvardis *šàs tàs* tarmėje vartojamas tik specialiuose pasakymuose, pvz.: *iš táva dárba. nei šàs nei tàs; nei i šò nei iš tò, tik pláuķst pasáke. ir baīkta; ū.turi nei šū nei tú, geřaũ nutil* „kalbi nei ši, nei tą, geriau nutilk“; *ar šò, ar anò, mán vīstaša* „ar šis, ar tas, man vis tiek“; *pakì šò tò prispirkėla.jau, tai ir vākaras pasáke.* „pakol ši tą prisipirkinėjau, tai ir vakaras atėjo“.

90 §. Įvardžio *koķà* vns. vrd. arba klm. su jungtuku *kàt~kàd* yra vartojamas ir prieveiksiškai, pavyzdžiui, tokiuose pasakymuose: *kat koķà, ims ir užpuls negaláte.* „ko gera, ims ir užpuls negalavimas“; *kat koķà, duñksti. viesulas nunėš* „ko gera, stogą viesulas nuneš“; *kat ka.ķòs, àš taũ da. pasvi.šu* „ko gera, aš tave dar pasivysiu“; *par laukaīs, kat ka.ķòs, pradėsi laksti.t* „per laukus, ko gera, pradėsi lakstyti“.

Įvardžiuotiniai įvardžiai

91 §. Savybiniai įvardžiai *mána., táva., sáva.* tarmėje turi įvardžiuotines formas, pvz.: *mánasei, tāvasei, sávasei, manòja, tavòja, savòja.* Šie įvardžiai

¹² kiek šiuose linksniuose turi ir prasmę *daugelis*.

¹³ *néržiña.s* yra susilieję du žodžiai — *nėrà žinos*. Antrasis šios lyties dėmuo yra visiškai netekęs savo tiesioginės prasmės, taip pat ir kirčio neturi.

vartojami arba su kitais vardažodžiais, arba vieni sakinyje atlieka daiktavardžio funkciją, pvz.: *táva. arklis prástas, mánasei tai žaĩbas; manámšui šlũ.ktet lašėli.* „manajam ĩpilk lašeli“; *sáva.ja. jau saneĩ nemataũ; su taviũju nuveĩs; ar taviėji jau paĩla.ke.*

Šių ĩvardžių daryba ir linksniavimas yra kaip ir ĩvardžiuotinių būdvardžių, kirčio vieta taip pat sutinka su ĩvardžiuotinių būdvardžių kirčio vieta (žr. *Įvardžiuotiniai būdvardžiai*“).

Kitų „įvardžiuotinių ĩvardžių tarmė nepažįsta.

ИМЯ ПРИЛАГАТЕЛЬНОЕ И МЕСТОИМЕНИЕ ЛИНКМЯНСКОГО ГОВОРА

Я. КАРДЯЛИТЕ

Резюме

В статье описывается имя прилагательное и местоимение одного говора Северо-восточной Литвы. Рассматриваются род, число, падежи, склонение простых и местоименных прилагательных, а также степени сравнения и вопросы ударения имени прилагательного.

Формы местоименных прилагательных в описываемом говоре очень разнообразны. В отличие от литературного языка местоименные прилагательные мужского рода имеют только окончание *-ei*, женского рода *-ja*, напр.: *gėrasei, gerđja*. Некоторые формы ед. и множ. ч. мужского рода сохранили старое *m* первого компонента — в форме дат. пад. ед. ч.: *mažámšui, mažámša.m*, в форме местн. пад. ед. ч. *aukštaĩšam*, в форме дат. пад. множ. ч.: *žaliemšam*.

Твор. пад. множ. ч. муж. рода имеет формы и со старым *j* второго компонента: *aukštaĩsjeis, žaleĩsjeis*.

В статье рассматриваются формы местоимения, отличающиеся от литовского литературного языка, употребление их.

Кроме других форм, личные местоимения употребляются и с частицами: *ášeina.s, ášei, tú.jeina.s, tú.jei*. В некоторых падежах употребляются сокращенные эмфатичные формы. Склонение и место ударения местоименных местоимений совпадают с местоименными прилагательными.